

Jazbec – ponočnjak v progasti spalni srajci

Besedilo: Petra Muhič

Jazbec je večini ljudi slabo poznana vrsta. Ponočnjaka v naravi težko srečamo, saj večji del svojega življenja izven brloga preživi v nočnem času.

V Evropi živi vrsta evropski jazbec (*Meles meles*), opisanih pa je bilo tudi več podvrst. Za razliko od večine drugih vrst kun je jazbec socialna žival in živi v družinskih skupinah, ki jih včasih opisujemo kot »klane«.

V Evropi jazbec živi praktično povsod v gričevnatem in gozdnatem svetu, razen na severnih območjih Skandinavije, na Islandiji, Korziki in na Siciliji. V goratem svetu ne gre visoko. V Sloveniji je splošno razširjen. Dostopnost hrane je eden najpomembnejših naravnih dejavnikov, ki vplivajo na izbiro njegovega habitata. Najraje ima listnate gozdove z jasami ali odprte površine z manjšimi zaplatami gozda. Življenjski prostor jazbeca so tudi mešani gozdovi v ravninskem in gričevnatem svetu in v sredogorju. Zadovolji se že z manjšimi gozdčki, v Angliji in na Irskem pa jazbeci živijo tudi v parkih in celo v stanovanjskih naseljih. Pri nas mu najbolj ustrezajo suhi, topli gozdovi preddinarskega sveta.

Jazbec spada med zveri (Carnivora), v družino kun (Mustelidae), v poddružino jazbecev (Melinae) in v rod jazbeca

Jazbec si izkoplje jazbino s pomočjo dolgih krempljev, v dinarskih gozdovih pa pogosto uporablja tudi manjše kraške jame in rove (foto: Miha Krofel).

Jazbec večji del svojega življenja izven brloga preživi v nočnem času (foto: Miha Krofel).

(*Meles*). Čeprav ga uvrščamo med zveri in ima v osnovi zversko oblikovano zobovje, se prehranjuje tudi z rastlinsko hrano in zato spada med vsejede (omnivorne) živalske vrste. Ima raznoliko prehrano, ki se tekom letnih časov spreminja. Je oportunist in se prehranjuje priložnostno, in sicer s tistim, kar ima v danem trenutku na voljo. Največje količine hrane zaužije med septembrom in novembrom, ko si pripravlja toliščo za zimo. Hrani se z žuželkami, polži, z malimi sesalci, dvoživkami in z mrhovino, običajno pa najpomembnejši del njegove prehrane predstavljajo deževniki. Redkeje se v prehrani pojavljajo tudi sadje, oreški, gomolji in žita. Na prehranjevanje z rastlinsko hrano nakazujejo nekateri znaki, kot so daljše črevesje in vidno topi meljaki, predmeljaki in podočniki, še posebej če jih primerjamo s striktno mesojedimi živalmi. To so podobne prilagoditve, kot jih najdemo tudi pri drugem vsejedem predstavniku zveri – rjavem medvedu.

Dlaka odraslega jazbeca je sive do črne barve, prsi in sprednje tace so črne. Ima značilno črno belo progasto obrazno masko, po kateri ga je enostavno prepoznati. Redke so variacije osnovne barve, vendar se med njimi pojavljajo tudi zanimive izjeme, kot je denimo rdečkasto obarvana dlaka ali v celoti črn kožuh, v naravi pa se pojavljajo tudi albino osebk, ki imajo belo dlako. Jazbec ima majhno koničasto glavo z majh-

nimi očmi in majhnimi trikotnimi ušesi, močan in zajeten trup s kratkim repom ter kratkimi nogami z dolgimi kremplji. Tako je dobro prilagojen na podzemeljsko življenje in kopanje v podlago. Teža jazbeca se giblje med 6,5 in 18 kg in je pogojena s količino tolišče ter se zato med letom spreminja. Samice so manjše in lažje. Za razliko od večine ostalih zveri jazbec tako kot medved med hojo stopa po celih podplatih. Vid jazbeca je slabše razvit, na kar nakazujeta že sama lega in položaj oči. Sluh in še posebej vonj sta dobro razvita.

Jazbec lahko v naravi živi do 15 let, a jih kar 35 % ne doživi starosti treh let. Odrasli osebk se najpogosteje pari med februarjem in majem. Razmnoževanje jazbeca vključuje zanimivost, ki ji pravimo odložena implantacija oz. embrionalna diapavza. Razvoj zarodka se v fazi blastociste ustavi in nato miruje od 3 do 10 mesecev, decembra pa se znova nadaljuje, ko se zarodek ugnezdi v maternično steno. Odložena implantacija je najverjetneje prilagoditev, ki jazbecu omogoči, da se ne glede na čas parjenja mladiči vedno skotijo spomladi, ko so še pred prvo zimo pogoji za njihov razvoj najugodnejši. Čas implantacije je pogojen tudi z nekaterimi dejavniki okolja, kot sta temperatura ali osvetljenost. Še ena podobnost z rjavim medvedom, ki ima prav tako odloženo implantacijo. Mladiči, navadno dva ali trije, se skotijo med januarjem in marcem. Skoteni mladiči so prvih pet tednov slepi in imajo belo svilnato dlako. Iz jazbine pridejo na plano po osmih tednih, konec aprila ali v začetku maja. Jazbeci kažejo znake sodelovanja z medsebojno vzrejo sorodnih mladičev, kar pripomore k temu, da lahko jazbečeva mati zadrži več hrane zase, in k večjemu preživetju mladičev. Suho vreme vpliva na manjšo stopnjo preživetja jazbečevih mladičev, prav tako sušno stanje povzroča omejeno prehrano jazbeca.

Med zimo po večini miruje, vendar ne hibernira tako globoko kot na primer svizec ali polh in se pogosto prebujata. To je spet značilnost, ki si jo deli z medvedom. Med časom mirovanja živi na račun podkožne tolišče. Njihova ak-

Jazbeci za razliko od večine kun živijo v socialnih skupinah, ki jih opisujemo kot klane (foto: Simon Zidar).

tivnost je sporadična in nepredvidljiva, zato jih lahko vidimo zunaj na prostem tudi med zimo in v snegu. V območjih s toplo klimo so aktivni čez celo leto, v območjih z močno zimo pa lahko jazbec miruje tudi do pol leta. Za razliko od medveda pa jazbec svoje brloge, ki jim pravimo jazbine, uporablja tudi tekom ostalega dela leta. V njih namreč vsak dan preživi večji del dneva. V osnovi je jazbec nočna žival. To je v veliki meri posledica obnašanja njegovega glavnega plena, deževnika, ki pride na površje v nočnem času.

Velikost domačega okoliša je pogojena s količino hrane. V okolju, bogatem s hrano, posamezen jazbec živi na površini od 10 do 20 ha, v okolju, revnem s hrano, pa so lahko domači okoliši veliki tudi nad 150 ha. Teritorije označujejo z vonjavami, bodisi z urinom bodisi s hormonskimi izločki iz žlez ali z iztrebki. Običajno si isti teritorij deli več jazbecov iz istega klana, sosednji klani pa se medsebojno izključujejo, zato se njihovi teritoriji običajno ne prekrivajo. Na takšen način jazbeci nadzorujejo svojo številčnost.

Jazbec najpogosteje živi v gozdovih s suhimi in odcednimi tlemi, kjer si lažje izkoplje jazbino s pomočjo dolgih krempljev. V jazbinah živi več živali iz istega klana in jazbine lahko prehajajo iz generacije v generacijo. Večinoma so obrnjene na južno stran pobočij in so v osnovi grajene na nagnjenih tleh ali na robovih kmetijskih zemljišč. V dinarskih gozdovih jazbeci za jazbine pogosto uporabljajo kar manjše kraške jame in rove.

Jazbine odražajo socialno življenje jazbeca, saj so običajno velike in dovolj prostorne, da v njih prebiva tudi do 8 osebkov. Navadno obsegajo mrežo med seboj povezanih hodnikov in prostorov. Običajno so globoke od 2 do 4 m in

vsebujejo tunele, dolge do 10 m. Velike jazbine imajo lahko skupno nad 100 m tunelov s kar 40 vhodi oz. izhodi. Največji prostor v jazbini je prostor, kjer jazbeci spi. Ta prostor nastiljajo s travami, mahovi in suhim listjem. Nastilj spomladi zmečejo iz jazbine in jo temeljito očistijo, kar nakazuje, da se bliža kotitev mladičev. Spalni prostor se običajno nahaja približno 10 m od vhoda in približno 3 m pod tlemi.

Jazbeci običajno uporabljajo več različnih jazbin znotraj teritorija, poleg ene glavne jazbine še eno ali več dodatnih. Glavna jazbina je namenjena za razmnoževanje in vzrejo mladičev, dodatne jazbine pa uporabljajo le občasno. Na območjih z zelo mrzlo klimo je glavna jazbina skopana pod nivojem, kjer tla še zmrznejo. Na teh območjih vsi osebki klana spijo v istem prostoru. Zaradi pomanjkanja zraka v prostorih jazbin imajo nekatere jazbine dodatne ventilacijske luknje, ki so navadno široke do 4 cm in so povezane s hodniki pod tlemi. Jazbine občasno predstavljajo tudi zatočišča za nekatere druge živalske vrste kot tudi za nekatere rastlinske vrste in

glive. Zapuščene jazbine včasih zasedejo lisice, rakunasti psi, zajci, po razširitev pa jo lahko začnejo uporabljati tudi volkovi. Včasih ista jazbina hkrati služi kot dom jazbecu in kaki drugi živalski vrsti, npr. miši ali lisici. Na območjih, kjer je gostota jazbecov na površino teritorija majhna (en jazbec na 10 km²), jazbeci uporabljajo različne jazbine in dnevna zatočišča, zato da prihranijo energijo za gibanje po velikem teritoriju.

Jazbec je v marsičem podoben medvedu. Od njega se razlikuje predvsem po svojem socialnem življenju. Ena takšnih stvari je iztrebljanje, ki je pri jazbecu precej bolj »urejeno«, saj hodi kar na »stranišče«. Jazbec se namreč iztreblja v posebej za to izkopane luknje, ki jih imenujemo latrine.

Če so morda te zanimivosti iz življenja jazbeca tudi v vas vzbudile zanimanje, vas vabimo, da se nam pridružite v prihajajočih akcijah društva Dinaricum, ko bomo poskušali bolje raziskati tega skrivnostnega prebivalca naših gozdov. ✨

Zaradi nočnega načina življenja le malo ljudi sreča jazbeca v naravi (ilustrirala: Petra Muhič).